

„Oud Hoorn” geschiedenis laten maken.

Een jaar geleden vroeg ik in een artikel in dit blad om enthousiastelingen die bereid zouden zijn zich actief met het Hoornse verleden bezig te gaan houden. Een tiental amateur-historici meldde zich aan en het wordt nu tijd eens te laten zien wat hun gewroet in de archieven heeft opgeleverd. Een kort verslag dus van het eerste half jaar werken van de archief-werkgroep „Hoorn anno 1806”.

Vrouwen

Het waren tien mensen die zich in de eerste maanden van dit jaar — een enkele in een later stadium — aanmeldde: de dames Admiraal, Van Balen, Huberts, Pieterse, Pitstra-Basjes, Røge en Stapel en de heren Nijntjes, Van der Stel en Van der Velde.

Wellicht mogen we uit deze samenstelling de gevolgtrekking maken, dat de belangstelling onder onze leden voor geschiedenis vooral een vrouwelijke aangelegenheid is.

Doel

Zoals ik een jaar geleden uiteenzette, was het doel van het onderzoek het verkrijgen van een beter inzicht in de sociaal-economische verhoudingen in Hoorn in het jaar 1806. Het jaar 1806 werd gekozen, omdat er voor dat jaar een paar belangrijke bronnen bij de Hoornse archiefdienst bewaard zijn gebleven, nl. het patentregister en het verpondingskohier. Het jaar 1806 werd ook gekozen, omdat het in een overgangperiode lag waarin de stad van handelscentrum met belangrijke internationale contacten veranderde in een bescheiden verzorgingscentrum voor het omliggende platteland. En tenslotte was het een flink stuk nieuwsgierigheid die ons ertoe dreef ons te verdiepen in het lot van de mensen die in een economisch zeer slechte tijd leefden.

Patentregister

Begonnen werd met een inventarisatie van de in 1806 in Hoorn uitgeoefende beroepen en bedrijven met behulp van het patentregister.

Het aanleggen van het patentregister werd noodzakelijk, zoals ik in mijn vorige artikel vertelde, door de patentordonnantie van minister Gogel. Deze wilde hiermee volgens wat later goed liberale beginselen werden genoemd, een eind maken aan het gildestelsel. Na 1805 was men om een ambacht uit te oefenen of een winkel te drijven niet meer verplicht deel uit te maken van een gilde, maar kon men volstaan met een door het stadsbestuur af te geven patentakte, waarvoor alleen een bedrag aan zegelkosten moest worden betaald. Het bewaard gebleven patentregister is niets anders dan de verantwoording door de desbetreffende stads-ambtenaar van de ontvangen bedragen voor de afgegeven zegels. In het register staan de naam en het adres van de aanvrager, het door hem uitgeoefende beroep of bedrijf en uiteraard het betaalde zegelrecht.

Hoewel het register als bron voor de kennis van het economische leven van onschatbare waarde is, kent het een aantal beperkingen. Het noemt uiteraard alleen het werkende deel van de bevolking.

Het in die tijd niet onaanzienlijke aantal mensen dat werkloos was en degene die van hun geld leefden, worden niet genoemd. Ook noemt de patentordonnantie

een aantal beroepsgroepen op die geen vergunning nodig hadden. Dat waren geestelijken, ambtenaren, allen die in de landbouw een middel van bestaan vonden, schippers, voerlieden, die op een andere manier belasting betaalden, zeelui, huispersoneel, waarvoor dienstbodengeld werd betaald en jongeren beneden de twintig jaar. Kinderarbeid was in die dagen nog niet verboden. Met uitzondering van de vissers en de zeelieden waren dat voor Hoorn marginale groepen. Dat er een niet onbelangrijke visserij bestond, blijkt uit het grote aantal vishandelaren, dat vooral in de omgeving van de Italiaanse Zeedijk woonde. Een van de eerste problemen die nu opgelost moeten worden, is de vraag naar de omvang van de Hoornse visserij en van de Hoornse scheepvaart of wat daar nog van over was aan het begin van de 19e eeuw. En als het mogelijk is zal er ook via andere bronnen gezocht moeten worden naar de andere niet in het patentregister voorkomende groepen. Daarvan zullen de werklozen het grootste deel gevormd hebben. Pas als we iets meer weten over de Hoornse werkloosheid, kunnen we met zekerheid iets zeggen over de welvaart van die dagen. De patentordonnantie onderscheidde vijf afdelingen: bedrijven, personen, openbare gemakkelikheden, gepoederd haar en jacht.

De twee laatste waren meer een soort weeldebelasting. In de eerste afdeling werd het patentrecht naar het bedrijf gegeven waarvan de betrokkene (mede)eigenaar was, in de tweede afdeling voor het beroep dat men uitoefende. Uitgaande van dit beginsel zitten er nog wel een paar onduidelijkheden in het systeem zoals de indeling van kantoorpersoneel dat in dienst was van winkelbedrijven of fabrieken bij de eerste afdeling, maar verder zat het geheel logisch in elkaar. Typisch is, dat de economische activiteiten uit de primaire sector, waarin sprake is van het scheppen van goederen, de landbouw en de visserij, niet belast werden. In onze ogen is het ook nogal vreemd, dat men de kleine, arbeidsintensieve bedrijven in een aparte afdeling, namelijk de tweede, onderbracht. Blijkbaar verbond men deze ondernemingen veel sterker met een bepaalde persoon. Het waren de bedrijven die tot dan toe de strenge gildestructuur gekend hadden waarbij de produktie aan een groot aantal beperkende bepalingen was onderworpen. Idealiter werkten in deze ambachtelijke ondernemingen een meester met een aantal gezellen en leerjongens.

Daartegenover stonden dan de veel moderner aandoende trafieken en fabrieken, zoals de patent-ordonnantie ze zelf noemt. Het zijn de kapitaalintensieve bedrijven, die dus in de eerste afdeling terecht komen. Bij deze vormen de machines, aangedreven door wind- en waterkracht, en in Hoorn pas veel later door stoom, het belangrijkste deel van het bedrijfskapitaal.

De industriële ondernemingen uit de eerste afdelingen lijken gemiddeld zwaarder belast te worden dan die uit de tweede.

De eerste afdeling kende vervolgens een driedeling in ondernemingen op aandelenkapitaal (banken,